

La presentació de 'Katyn' a Moscou va anar precedida de polèmica. El film, del director de cinema polonès Andrzej Wajda, tracta de l'assassinat de milers de presoners polonesos durant la Segona Guerra Mundial; uns fets que l'estalinisme va atribuir als nazis. De moment, 'Katyn' no es projectarà a les sales russes.

Una matança dues vegades amagada

Setembre del 1939. Un pont de fusta travessat per una gernació de polonesos que corren desesperats. A una banda del país hi ha l'exèrcit nazi i a l'altra el soviètic. Aquesta és la primera imatge de *Katyn*, el darrer film del director de cinema polonès Andrzej Wajda, que narra l'extermini d'oficials polonesos durant la Segona Guerra Mundial per part de la Unió Soviètica i la manipulació dels fets històrics d'una matança que Stalin va atribuir a l'exèrcit nazi. L'origen d'aquests fets es remunta al 23 d'agost d'aquell any, quan Alemanya i l'URSS havien signat el pacte de no-agressió, el pacte Ribbentrop-Molotov, en el qual es feia referència al repartiment de Polònia i es delimitaven les zones d'influència de tots dos estats. La invasió de Polònia per part de les tropes de Hitler, iniciada el dia 1 de setembre, va significar el començament de la Segona Guerra Mundial i, al cap d'uns quants dies, el 17 de setembre, les tropes soviètiques ocupaven l'est de Polònia.

Així doncs, *Katyn* és una paraula que encara fa mal a la memòria col·lectiva polonesa. El terme *crims de Katyn* fa referència a l'extermini, a l'abril i al maig del 1940, de gairebé 22.000 ciutadans polonesos a diverses zones de Rússia, Bielorrússia i Ucraïna, entre els quals hi havia 4.421 presos que van ser afusellats i enterrats al bosc de Katyn, a la regió occidental russa de Smolensk.

Presentació amb polèmica. Tot i que a Varsòvia el film fou estrenat al

setembre de l'any passat, a Moscou es va presentar els dies 18 i el 19 de març d'enguany, en dues projeccions especials a la Casa del Cinema i a la Unió de Literats, organitzades pel Centre Cultural polonès i per Memorial, l'organització russa per la conservació de la memòria històrica que, entre més coses, es dedica a estudiar la repressió soviètica. A Sant Petersburg la presentació va ser el dia 31. A la presentació a Moscou, el director Andrzej Wajda va dir que es tractava "d'un esdeveniment molt especial perquè la relació amb aquest tema aquí [a Rússia] és molt dolorosa". A Moscou, de fet, la presentació de *Katyn* va anar acompanyada d'una gran polèmica perquè el film havia estat qualificat d'"atac a Rússia". Tant, que de moment no es projectarà als cinemes russos, perquè no hi ha hagut acord amb cap distribuïdora. Tot i que l'expectativa de què anava precedida, la possibilitat de trobar-ne còpies sense llicència al mercat i l'interès del públic rus pels films històrics feien preveure un èxit de taquilla.

Tot amb tot, Wajda va deixar ben clar aquests dies a Moscou que *Katyn* "no és un film antirús, sinó antistalinista", que no voldria que "es convertís en una arma política" i que l'objectiu és "que serveixi per a despertar la nostra consciència col·lectiva". Després de la projecció a la Unió de Literats, Wajda va negar que fos un atac a Rússia i va dir que per això havia vingut, "perquè és una part de la nostra tragèdia comuna, de la qual no culpo la societat russa". El director volia mostrar

l'estalinisme com "un sistema sense rostre que només compleix ordres" i en el qual "les persones que hi participen són com màquines, o com una part de la màquina". Wajda va insistir que volia separar la societat russa de l'estalinisme, i que el film anava contra el sistema i no contra la gent. Per això va triar un actor rus conegut, Serguei Garmaix, per interpretar el paper d'un oficial soviètic que salva una família polonesa. Wajda va anar-se'n de Moscou amb l'esperança que algun distribuïdor rus decidís apostar-hi, i va manifestar que la projecció a la televisió seria "un bon gest per part dels qui prenen decisions".

Una veritat amagada. Entre el 1945 i el 1989 a Polònia només existia la versió oficial segons la qual els crims de Katyn havien estat comesos per les tropes alemanyes. Wajda explica que tenien "notícies que l'NKVD era l'autor d'aquesta matança però com que l'amistat russo-soviètica havia de durar eternament, en la història d'aquesta amistat no hi havia lloc per a aquests fets". L'NKVD era el Comissariat Popular per als Afers Interns, que, després de passar per diversos noms, el 1954 es va convertir en el KGB i el 1991 en l'FSB, l'actual Servei Federal de Seguretat rus. No va ser fins a l'abril del 1990, en temps de la *perestroika* de Mikhaïl Gorbtxov, que la Unió Soviètica va reconèixer oficialment la culpabilitat de l'extermini dels oficials polonesos als boscos de Katyn.

Actualment, el director Andrzej Wajda té 82 anys i creu que "com a director vell podia fer aquest film per acomiadar-me d'aquest tema que m'ha acompanyat tota la vida", perquè entre les 22.000 víctimes poloneses hi havia el seu pare, a qui dedica *Katyn*. Wajda també el dedica a la seva mare, la figura de tantes dones poloneses que

Els presoners polonesos, com es veu en aquest fotograma, són els protagonistes de *Katyn*, un film del director Andrzej Wajda que no serà projectat a Rússia.

esperaven el retorn del marit sense saber que feia temps que era mort. El director va aprofitar l'estada a Moscou per tornar a demanar a les autoritats russes que li donessin els expedients del seu pare.

Liudmila Alekséieva, membre de Memorial i cap del grup Moscou-Hèlsinki de drets humans, tenia 12 anys l'any 1939 i recorda perfectament la propaganda soviètica durant la Segona Guerra Mundial. Sap molt bé com es va informar del "quart repartiment de Polònia, que aquella vegada ens la dividíem amb els feixistes alemanys, i com n'estaven, de contents, els treballadors i camperols polonesos que el poder dels soviets hagués arribat al seu país". Després de la projecció a la Unió de Literats, aquesta veterana defensora dels drets humans a Rússia, agafada de la mà de Wajda, va recordar

les declaracions recents de Vladímir Putin sobre el fet que no hi havia ningú a qui Rússia hagués de demanar perdó. Alekséieva va dir a Wajda que "en aquesta sala pensem d'una altra manera" i "vós ens heu explicat que la nostra generació ha de demanar perdó als polonesos".

Un document històric. Entre els espectadors a la Unió de Literats hi havia també Vitali Xentalinski, escriptor i poeta que s'ha dedicat a recuperar la memòria d'escriptors represaliats pel poder soviètic i de materials literaris inèdits que eren arxivats al KGB. Aquest escriptor i investigador creu que aquells que han qualificat el film d'"atac a Rússia" s'han quedat amb una visió molt superficial perquè "s'ha de mirar la veritat als ulls per sobreviure-hi i superar-la". Per a Xentalinski, la

força del film està en el fet que s'acosta molt a la realitat, que cal interpretar-la com un documental històric i no des d'un punt de vista artístic, i creu que "tot el país hauria de veure aquest film, perquè *Katyn* pot fer molt per conscienciar la gent de la manipulació del poder".

Però de moment el gran públic no podrà veure *Katyn*. La relació del poder actual amb l'estalinisme és molt diferent de la dels anys de la perestroika de Gorbtxov o dels de la presidència de Borís Ieltsin. A la història contemporània de Rússia la celebració, cada 9 de maig, de la victòria a la Segona Guerra Mundial (que s'anomena la *Gran Guerra Pàtria*, com també la guerra contra Napoleó, de principi del segle XIX, immortalitzada a les pàgines de *Guerra i Pau*) és la gran festa patriòtica de l'any on cada família recorda les víctimes i els veterans de la guerra que van defensar el país i Europa del nazisme. En aquesta gran gesta soviètica no hi ha lloc per a *Katyns*.

Natàlia Boronat
Moscou

Fins el 1990, en temps de Gorbtxov, l'URSS no va reconèixer la culpabilitat de l'extermini dels oficials polonesos a Katyn